

RICHARD DAWKINS

Az Ördög Káplánja

Válogatott tanulmányok

válogatást szerkesztette

LATHA MENON

VINCE KIADÓ

A mű eredeti címe:

A Devil's Chaplain. Selected Essays by Richard Dawkins.

2003 (Boston: Houghton Mifflin)

Edited by Latha Menon

Copyright © 2003 by Richard Dawkins

A fordítás a Weidenfeld & Nicolson (London)

2003. évi kiadása alapján készült

Fordította: Angster László 2005

Kiadta 2005-ben a Vince Kiadó, az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja (1027 Budapest, Margit körút 64/b) A kiadásért a Vince Kiadó igazgatója felel

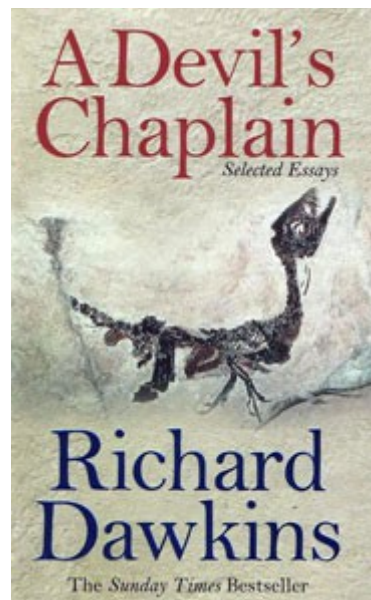
Felelős szerkesztő: dr. Pesthy Gábor Nyomdai előkészítés: CAD Bt. A borítót Ghost eredeti

tervének felhasználásával Kálmán Tünde készítette A borítón lévő kép © REX/Sipa

(Photo:Olympia) A szerző fotója a hátsó borítón Lalla Ward felvétele Nyomta és kötötte: Kaloprint

Nyomda Kft., Kalocsa

ISBN 963 9552 48 8

Ideje felébredni!

Elsőként a *Freelhougt Today*ben jelent meg, (Madison, Wis.), 18: 8 (2001)

„Az iszlámot vádolni azért, ami New Yorkban történt, annyi, mint a kereszténységet vádolni az észak-írországi történésekért.”¹ Igen. Pontosan. Ideje felhagyni a kétszínű óvatossággal. Ideje dühösnek lenni. És nem csak az iszlámra.

Mi, akik elutasítottuk a három „nagy” monoteista vallás egyikét vagy másikat, mostanáig udvariasan tartottuk a szánkat. A keresztények, a zsidók és a muzulmánok őszintén hisznek a vallásukban és abban, amit szentnek tartanak. Mi tekintettel voltunk erre, akkor is, ha nem értettünk velük egyet. A néhai Douglas Adams mondta egy rögtönzött beszédében, szokásos humorával fűszerezve, 1998-ban² (kissé rövidítve):

Azt hiszem, azzal mindnyájan egyetérthetünk, hogy a tudományos módszer feltalálása az eddigi legerősebb intellektuális eszme, a gondolkodás legerőteljesebb rendszere, amivel megvizsgálhatjuk, megérthetjük és megkérdőjelezhetjük a körülöttünk levő világot, és ez azon a premisszán nyugszik, hogy mindig létezik olyan eszme, amit meg kell támadni. Ha ellenáll a támadásnak, a harc majd később megismétlődik, ha nem áll ellen neki, akkor romba dől. A vallás nem így működik. Vannak bizonyos elképzelései, amelyek a középpontját alkotják, és amit mindnyájan szentnek vagy valami hasonlónak nevezünk. Ez annyit jelent, hogy „íme, itt van egy eszme vagy egy vélemény, amelyről senkinek sem szabad semmi rosszat mondania; egyszerűen tilos”. Hogy miért? Csak, mert nem. Ha valaki egy olyan pártra szavaz, amivel mi nem értünk egyet, jogunkban áll vele vitatkozni, amennyit csak akarunk. Mindenkinek lesz egy-két érve, de ezeket senki sem érzi majd sértésnek. Ha valaki úgy gondolja, hogy az adókat emelni vagy csökkenteni kell, elmondhatjuk az ellenérveinket. De ha valaki azt mondja, hogy „szombaton nem szabad felkapcsolnom a villanyt”, csak annyit mondunk: „respektálok”. A különös ebben az, hogy miközben ezt mondom, arra gondolok: „Vajon nem sértek meg egy itt lévő ortodox zsidót azzal, amit mondok?” Ám az már nem jut eszembe, hogy: „Vajon nem sértek-e meg ezzel egy bal- vagy jobboldali embert, ennek vagy annak a gazdasági modellnek a támogatóját?” Róluk egyszerűen csak annyit gondolok, hogy „nos, erről különböző nézeteket vallunk”. De abban a pillanatban, ha valami

¹ Tony Blair is azok közé tartozik, akik valami ehhez hasonló dolgot nyilatkoztak, mert úgy gondolta – rosszul –, hogy a kereszténységet vádolni az észak-írországi eseményekért magától értetődő módon abszurd dolog.

² <http://www.biota.org/people/douglasadams/mdex.html>

olyasmit mondok, aminek bármi köze lehet valakinek a vallásához vagy (és most itt nyakamra teszem a hurkot, de kimondom: irracionális) hitéhez, akkor mindnyájan rettentő óvatosak és defenzívek leszünk, és azt mondjuk: „nem, ezzel nem vitatkozunk; ez egy irracionális hiedelem, de nem, mi azért tiszteljük ezt”. Miért van az, hogy teljesen elfogadható, ha a Munkáspártot vagy a Konzervatív Pártot, a republikánusokat vagy a demokratákat, ezt a gazdasági modellt vagy azt a gazdasági modellt, a Windows-t vagy a Macintosh-t támogatjuk, de ha arról van véleményem, hogy hogyan keletkezett a világegyetem, vagy hogy ki teremtette az univerzumot ... az már nem; az szent dolog? Mit jelent ez? Mi másért védjük ezeket minden oldalról, ha nem azért, mert már megszoktuk, hogy ezt tegyük? Más ok nincs. Ez is olyasmi, ami valahogy, nagy nehezen létrejön, de ha már a kör bezárult és működik, akkor már nagyon, nagyon erőssé válik. Tehát hozzászoktunk ahhoz, hogy nem kérdőjelezzük meg a vallási elképzeléseket, és igen érdekes látni, mekkora izgalom támad, amikor Richard mégis megteszi! Mindenki teljesen megőrül ettől, mivel nem szabad ilyen dolgokat kimondani. Ám ha ésszerűek akarunk lenni, semmi okunk sincs arra, hogy ezeket az ideákat ne vitassuk meg éppúgy, mint bármely más ideát, hacsak nem az, hogy valaha egyszer már megállapodtunk abban, ezt nem tesszük.

Douglas meghalt már, de szavai arra ösztönöznek, hogy álljunk a sarkunkra, és törjük meg ezt az abszolút tabut.³ Az „el a kezeket a vallástól” elv tiszteletének utolsó maradványait bennem a 2001. szeptember 11-én felszálló füst és fojtogató por söpörte el, ami után egy „Nemzeti Imanap” következett, mikor is a lelkészek és más egyházi emberek próbáltak remegve Martin Luther King nyomdokaiba lépni, és arra szólították fel az egymással kölcsönösen összeférhetetlen vallású híveiket, hogy fogják meg egymás kezét, álljanak fel és hódoljanak együtt annak az erőnek, amely a probléma legfőbb okozója volt. Ideje, hogy a hit emberei helyett most az értelem emberei álljanak ki, és mondják együtt, hogy „Elég!” Szeptember halottai előtti tisztelgésünk legyen egy új elhatározás kezdete: azé, hogy az emberek egyéni gondolatait méltányoljuk, és nem a csoportok kollektív hitét.

Az évszázadok óta tartó, egymás iránti elkeseredett szektás gyűlöletük ellenére (ami ma is egészen nyilvánvalóan fennáll), a judaizmusnak, az iszlámnak és a kereszténységnek sok a közös vonása. Az Újtestamentum és más reformista törekvések ellenére mindhárom vallás évezredes hűséget tanúsít ugyanazon erőszakos és bosszúvágyó Harcos Isten iránt, amit Gore Vidal emlékezetesen foglalt össze 1998-ban:

A kultúránk középpontjában álló nagy, megnevezhetetlen gonosz a monoteizmus.

³ Lásd még Polly Toynbee ragyogó cikkét a *The Guardian* 2001. október 5-i számában, <http://guardian.co.uk/Columnist5/Column/0,5673,563618,00.html>

A barbár bronzkori szövegből, amit Ótestamentumnak neveznek, három antihumánus vallás emelkedett ki, a judaizmus, a kereszténység és az iszlám. Ezek égiisten-vallások. Szó szerint patriarchálisak – ahol az Isten a mindenható Atya –, ezért az égi isten földi képviselői 2000 éve megvetéssel sújtják a nőket ezekben az országokban. Az égi isten természetesen féltékeny isten. A földön mindenkitől teljes engedelmességet követel, és nemcsak egy törzs istene, hanem az egész teremtésé. Akik elutasítják őt, azokat saját érdekükben meg kell téríteni vagy meg kell ölni.

A The Guardian 2001. szeptember 15-i számában a halál utáni életbe vetett hitet neveztem meg, mint legfőbb fegyvert, ami a New York-i szörnyűséget lehetővé tette.⁴ De még ennél is jelentősebb a vallások szerepe az ilyen cselekedetek alapjául szolgáló gyűlölet felkeltésében, amely arra motiválja az embereket, hogy első helyen használják is ezt a fegyvert. Ilyen állítás elsuttogása, akár a legfinomabb úriemberhez illő önmérséklettel, kiprovokálja a támogatók ócsárló támadását, ahogy azt Douglas Adams megjegyezte. De az öngyilkos támadások örült kegyetlensége, és az ugyanolyan gonosz, bár számszerűen kevésbé katasztrofális „bosszúálló” támadások a szerencsétlen ártatlan amerikai és brit muzulmánok ellen, arra késztettek, hogy felhagyják a szokásos óvatossággal.

Hogyan állíthatom, hogy a vallások a felelősek? Vajon valóban azt képzelem, hogy amikor egy terrorista megöl valakit, azt az áldozattal való teológiai egyet nem értés miatt teszi? Valóban azt képzelem, hogy egy észak-írországi robbantó azt mondja magában: „Na, most elkapom ezeket a Szentháromságban és az Átváltozásban hívő gazembereket!”? Természetesen, nem gondolok ilyesmit. **A teológia az utolsó dolog, amire az ilyen emberek gondolnak.** Nem a vallásuk miatt ölnek, hanem gyakran valós politikai sérelmeik miatt. Azért ölnek, mert a másik fél megölte az apjukat. Vagy azért, mert a másik fél elkergette a nagyapjukat a földjükről. Vagy azért, mert a másik fél évszázadokon át elnyomta őket.

Nem azt akarom mondani, hogy a vallás okozza a háborúkat, gyilkosságokat és terroristatámadásokat, hanem azt, **hogy a vallás az elsőrendű és legveszélyesebb címke, ami által az „ők” ellentéte egyértelműen a „mi” lesz.** Még csak azt sem állítom, hogy a vallás az egyetlen címke, amellyel előítéleteink áldozatait meghatározzuk. **Itt van például a bőrszín, a nyelv és a társadalmi osztály is.** De, mint Észak-Írországból is, ezek nem mindig alkalmazhatók, és a vallás marad az egyetlen különbség, ami szétválaszthat. Ha nem is kizárólag felelős érte, szinte mindig a vallás az, ami begyűjtja a robbanókeveréket. És kérem, ne hozzák elő ellenpéldaként Hitlert! Hitler fiók-wagneri örjögései egy saját vallás alapjait rakták le, **és antiszemitizmusa sokat köszönhet az általa sohasem megtagadott római**

⁴ <http://www.guardian.co.uk/Archive/Article/0,4273,4257777,00.html>

katolicizmusnak.⁵

Nem túlzás azt állítani, hogy a történelem leghatékonyabb ellenségjelölő eszköze a vallás. Ki ölte meg az apád? Nem az, akit most „bosszúból” meg akarsz ölni. A bűnösök már rég túl vannak hetedhét határon. Azok, akik elvették az ükapád földjét, idős korukban, békében haltak meg. A vendettát azok ellen viseled, akik ugyanahhoz a valláshoz tartoznak, mint az eredeti elkövetők. Bár nem Seamus volt, aki megölte a bátyádat, de mindenesetre katolikus volt, tehát „viszonzásképpen” Seamus is megérdemli a halált. Ezután, mivel a protestánsok ölték meg Seamust, menjünk, és öljünk meg „bosszúból” egy protestánst! A World Trade Centert muzulmánok rombolták le, tehát támadjuk meg egy londoni taxi turbános sofőrjét, és verjük meg úgy, hogy nyaktól lefelé örökre béna maradjon!

Az a sötét gyűlölet, amely ma a Közel-Keletet áthatja, azokban a vélt vagy való igazságtalanságokban gyökerezik, amit a zsidó állam megalapításakor követtek el, egy iszlám régióban. Ha azt nézzük, hogy a zsidók mi mindenben mentek keresztül, az államalapítást tisztességes és humánus megoldásnak kell tekintenünk. Valószínűleg az Ótestamentum beható ismerete által jutottak az európai és amerikai döntéshozók arra az álláspontra, hogy ez a terület volt a zsidók „történelmi hazája” **(bár ami a Lebensraum megszerzését illeti, a Józsuá és mások győzelmeiről szóló szörnyű bibliai történetek elgondolkodtathatták volna őket).** De ha mindez nem is volt igazolható a maga idejében, Izrael ma ott van, ahol van, ezért a status quo megfordítását a rosszabbik rossznak kell hogy tekintsük.

Nem akarok ezzel kapcsolatban vitába bonyolódni. De ha mindez nem vallási alapon történik, a zsidó állam koncepciója nem lett volna elsőrendű fontosságú. Ugyanígy nem lett volna fontos, hogy az iszlám országokat elfoglalják és megszenteltelenségek. **Egy vallás nélküli világban nem lettek volna keresztes hadjáratok, nem lett volna inkvizíció, és nem lettek volna antiszemita pogromok (a diaszpórában élő emberek már réges-rég beolvadtak volna az őket befogadó populációba).** Nem lett volna az észak-írországi helyzet (mert nem lett volna olyan címke, amely alapján megkülönböztethették volna a két „közösséget”, és nem lettek volna olyan iskolák, amelyekben a gyerekeket a történelmi gyűlölködés folytatására

⁵ „Keresztény érzületem Uramat és Megváltómat harcokként mutatja meg nekem. Olyan embert látok magam előtt, aki egykor elhagyatva élt, és csak néhány követője volt, de felismerte, hogy milyenek is a zsidók, és felszólította az embereket, hogy harcoljanak ellenük, és aki – isteni igazság! – nem szenvedőként, hanem harcokként volt a legnagyobb! Határtalan keresztényi és emberi szeretetben olvastam el azt a passzust, amely arról szól, hogy az Úr végül hogyan mutatta meg hatalmát, és egy ostorral hogyan kergette ki a Templomból a viperafajzatokat. Milyen nagyszerű volt a zsidó mótó ellen, a világért vívott harca! Ma, kétezer évvel később, a legnagyobb megindultsággal ismerem föl, még inkább, mint eddig bármikor, azt a tényt, hogy ez volt az, amiért a vérét kellett ontania a keresztfán. Mint keresztény, nem hagyhatom, hogy megsaljanak, hanem az a dolgom, hogy harcoljak az igazságért. És mint férfinak, az a dolgom, hogy gondoskodjak arról, az emberi társadalom nem szenved el ugyanazt a katasztrófális összeomlást, mint amit az ősi világ civilizációjának kellett elszenvednie majd kétezer évvel ezelőtt – annak a civilizációnak, amelynek vesztét ugyanezek a zsidók okozták.” Adolf Hitler beszéde 1922. április 12-én Münchenben. Norman H. Baynes (ed.): *Speeches of Adolf Hitler*, April 1922 – August 1939 (2 kötet, Oxford, Oxford University Press, 1942) 1. kötet, 19-20. o. Lásd még http://www.secularhumanism.org/library/ft/murphy_19_2.html <http://www.nobeliefs.com/speeches.htm>

tanítják – egyszerűen egy közösségként éltek volna).

Nevezzük nevén a gyereket! A király meztelen. Ideje, hogy felhagyjunk a finomkodó eufemizmusokkal. A „nacionalistákat”, „lojalistákat”, „közösségeket”, „etnikai csoportokat”, „kultúrákat”, „civilizációkat” ezentúl nevezzük úgy, ahogy illő: a vallás az a szó, ami ide illik; ez az a szó, amit képmutatón megpróbálunk elkerülni.

Mellékesen szólva, a vallás annyiban különbözik a többi megkülönböztető címkétől, hogy teljességgel felesleges. Ha a vallási meggyőzéseknek bármi valóságos alapjuk lenne, akkor el kellene fogadnunk ezeket, legyenek bármilyen kényelmetlenek. De nincsenek ilyen bizonyítékok. Az, ha valakit a valóságos világra vonatkozó politikai meggyőződése miatt tekintünk elpusztítandó ellenségnek, éppen elég rossz dolog. De hogy egy arkangyalokkal, démonokkal és képzeletbeli jótevőkkel zsúfolt, illuzórikus világ miatt tegyük ugyanezt, az nevetségesen tragikus. Ezen örökletes téveszme rugalmassága döbbenetes, mint ahogy a valóságtól való elrugaszkodottsága is. Mai ismereteink szerint a Pittsburgh mellett lezuhant gép irányítását egy csoport bátor utas komoly küzdelmek árán vette át a terroristáktól. E hősie, kemény emberek egyikének a felesége, miután fogadta férje hívását, melyben az beszámolt neki szándékaikról, azt mondta, hogy Isten vezérelte a férjét arra a gépre, hogy ő általa védje meg a Fehér Házat a katasztrófától. Tragikus veszteségében a legnagyobb együttérzéssel gondolok erre a szegény nőre, de gondolkodjunk már egy kicsit! Egyik amerikai levelezőpartnerem, aki elküldte nekem ezt a cikket, írta (feldúltan, ami érthető):

Nem lett volna egyszerűbb, ha Isten szívrohamot vagy valami hasonlót küld a terroristákra, ahelyett, hogy megölte volna ezeket a gépen utazó nagyszerű embereket? A Trade Centert, úgy látszik, magasról leszarta, és nekik nem készített semmiféle megmentési tervet. [Elnézést kérek barátom gátlástalan kifejezéseiért, de az adott körülmények között ki vádolhatná őt?]

Hát nincs olyan szörnyű katasztrófa, amely képes lenne megrengetni az emberek Isten jóságába és erejébe vetett hitét, mindkét oldalon? Még csak nem is pislákol az a felismerés, hogy talán nincs is ott senki, hogy mi vagyunk csak, saját magunk, és nekünk kell felnőtt módra megoldanunk a világ problémáit?

Az Egyesült Államok a keresztény világ legvallásosabb országa, és újraválasztott elnöke a világ legvallásosabb népével néz farkasszemet. Mindkét oldal szilárdan hiszi, hogy a bronzkori Hadisten az ő oldalukon áll. Mindketten a világ biztonságát kockáztatják, abban a megingathatatlan, fundamentalista hitükben, hogy Isten őket segíti győzelemre. J. C. Squire híres verse jut eszembe, amit az első világháborúról írt:

Isten hallgatta: a népek énekelve, kiabálva indulnak a harcba

„Gott, büntesd meg Angliát!" és „Isten, óvd meg a Királyt!" Isten tedd ezt, Isten tedd azt és Isten őt se sajnáld! „Uramisten!" szólott magában az Isten. „Jó kis munkát vettem a nyakamba!" (N. Kiss Zsuzsa fordítása)

Az emberi pszichének két nagy betegsége van: az a készítés, hogy generációkon keresztül törekedjenek a vérbosszúra, és az, hogy az emberekre csoportcímkeket ragasszanak, ahelyett, hogy egyénekként látnák őket. Ábrahám vallásában mindkettő benne van (és mindkettőt szigorúan bünteti), és e két dolog kiváló robbanókeveréket alkot. Csak a szándékos vakság képes figyelmen kívül hagyni a vallás megosztó szerepét a mai világ legtöbb (ha nem az összes) erőszakos ellenségeskedésében. Mi, akik évek óta udvariasan titkoltuk a vallás kollektív téveszméje iránti ellenérzéseinket, most álljunk a sarkunkra, és hallassuk a hangunkat! Szeptember 11-e óta megváltoztak a dolgok. „Minden más lett, egészen más."